

Wat ik nog weet

Annie M.G. Schmidt

Wat ik nog weet

Met het laatste interview door Alex Verburg

Amsterdam · Antwerpen
Em. Querido's Uitgeverij BV
2025

Copyright *Wat ik nog weet* © 1992, 2025 erven Annie M.G. Schmidt

Copyright *Ik heb truffel, wat heb jij?* © 2011, 2025 Alex Verburg

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, in enige vorm of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Em. Querido's Uitgeverij bv, Weteringschans 259, 1017 XJ Amsterdam. Ook tekst- en datamining van deze uitgave is niet toegestaan zonder schriftelijke toestemming van de uitgeverij.

Omslag Brigitte Slangen

Omslagfoto Paul Huf/MAI

Binnenwerk Perfect Service, Reeuwijk

ISBN 978 90 253 2011 9 / NUR 321

www.querido.nl

www.annie-mg.com

www.alexverburg.nl

Wat ik nog weet

Inhoud

Mevrouw	9
Het dorp	12
Uitgewist	16
De kerk en de toren	20
Herfst is niet te vervangen	22
Max	24
De majoor	29
Het begint allebei met hei	32
Schoonmaak	34
Wijntje en Dina	38
Een monnikje tussen de bruiden	40
Naar de wei	43
Uitgelachen	46
Eenden	49
Prieel	52
Wullem	55
Geloof	58
Paard	61
Schuldenaren	64
Schreuf	68
Hijgend hert	72
Notabelen	75
Sterfbed	78
Vis	82
Hond	88
Onderjurk	92
Vooruitgang	95

Linda	98
Muzikale predikanten	101
Verkoudheid	104
Vliegeniers	107
Hannover	111
Een aardige man	118
Bidden	122
Voetstappen op de trap	126
Het gebeurde toen Jo Juda optrad	130
Luilekkerlandexpres	133
Benen	136
Moeder	139
Mijn uitvaart	145
Ter verantwoording	149

Mevrouw

Op 17 januari 1886 ging Nicolaas Beets (Hildebrand, schrijver van de *Camera Obscura*) naast mijn moeder zitten en kneep haar in de wang. Dat gebeurde in Zetten, Gld. Ongetwijfeld zullen er nu literair-historici opstaan die aantonen dat het onmogelijk waar kan zijn omdat Nicolaas Beets die dag:

- op duivenjacht was in de Haarlemmerhout
- een preek moest houden op de hooimarkt te Dordrecht
- al dood was.

Maar mijn moeder heeft het de rest van haar leven met grote stelligheid en trots verteld: ‘Het was op mijn vijftiende verjaardag. Wij waren midden in een les en ik moest een eindje opschikken, want Hildebrand kwam naast me zitten.’

‘En kneep hij toen meteen?’

‘Ach, het was een vriendelijk en allerliefst kneepje.’

‘En zei hij er nog iets bij?’

‘Hij mompelde wel iets maar ik kon het niet verstaan. Waarschijnlijk zei hij binnensmonds: “Waarom doe ik dit soort dingen toch altijd? Kotscholen bezoeken. Welkomstliederen aanhoren.” Het was zo’n eer voor onze school,’ zei mijn moeder. ‘Een meisjesinternaat was het. Opleiding tot onderwijzeres. Een normaalschool. Nee nee, het was niet zo’n Zettense inrichting voor gevallen meisjes,’ zei m’n moeder met nadruk. ‘Een kostschool voor jongedames.’

Dat kneepje in haar wang gaf een wending aan haar leven. De aandacht was op haar gevestigd. Ze was uitverkoren en de directrice, juffrouw Van Otterlo, ging zich intensief met haar bemoeien. ‘Ik wil een dame van je maken,’ zei ze.

En wat betekende dat in die tijd op een christelijk internaat?

Het betekende allereerst en bovenal een kuise en eerbare levenswandel. Het betekende verder beschaafd Nederlands spreken met af en toe een Frans woord ertussen. Op gepaste manier converseren met heren van stand, onderwijl bordurend. Nooit poeder of rouge of parfum. Een dame verft zich niet en een dame riekt niet.

Door de aanpak van juffrouw Van Otterlo werd mijn moeder ambitieus. Een dame worden, zeker, maar sterker nog, ze wilde mevrouw worden.

Toen ze onderwijzeres was werd ze verliefd op een onderwijzer, Maaskant geheten. Hij hield ook van haar en het zou stellig iets geworden zijn, ware het niet dat er een tweede aanbieder op het toneel verscheen. Een jongeman die ze dagelijks op straat tegenkwam. Hij droeg meestal een plank over zijn schouder, want hij was aankomend timmerman.

Hoewel ze zich vriendelijk met hem onderhield, besloot mijn moeder hem niet verder aan te moedigen. Wat moest ze met een timmerman, als dame! Totdat ze hoorde dat Johan een beurs kreeg om theologie te gaan studeren in Utrecht. Ze begon te wankelen en te weifelen. Als je met een onderwijzer trouwde werd je geen mevrouw. Je zou altijd juffrouw blijven. Maar als domineesvrouw werd je absoluut mevrouw. Hoeveel ze ook van Maaskant hield, hij werd aan de kant gezet.

Het werd de student theologie, Johan.

Tien jaar moesten ze wachten voor ze konden trouwen. Een verloving van tien jaar en ze neukten niet.

Nu ik dit neerschrijf moet ik van schrik even op de bank gaan liggen. Niet omdat ik geschokt ben door het woord, dat nu allerwegen door keurige mensen wordt gebezigd, maar omdat ik besef dat mijn ouders gezamenlijk een hartverlamming hadden gekregen als ze geweten hadden dat hun dochter zoiets ooit zou schrijven, en nog wel in een courant!

Ze trouwden in 1900.

Ach, hoe vaak heb ik mijn moeder horen zeggen: 'Had ik Maaskant maar genomen...' Ze zei het met bitter zelfverwijt. 'Alleen omdat ik mevrouw wou wezen, wat stom, o wat stom van me.' Ze zei het zo vaak dat ik er een liedje van maakte – ik was toen een jaar of dertien – dat ik voor haar zong:

*Had ik Maaskant maar genomen
dan was alles goed gekomen
maar ik ben met Schmidt getrouwd
daarvandaan ging alles fout*

Ze schaterde erom en riep: 'Zie je nou wel dat je talent hebt? Je zult nog eens versjes maken!'

Het dorp

Ik was de derde Anna Maria Geertruida Schmidt.

Twee dochtertjes voor mij stierven, de eerste vlak na de geboorte, de tweede toen ze drie was, aan leukemie.

Waarom mijn ouders zo halsstarrig vasthielden aan die voornamen, begrijp ik nog altijd niet zo goed. Niet bijgelovig zijn, dachten ze waarschijnlijk. Als je maar volhoudt moet het een keer lukken. Maar hoe blakend en gezond de derde Anna ook was, de angst bleef bestaan.

Ik was een kostbaar kleinood dat bewaakt en afgeschermd moest worden. Mijn moeder meende het bijna letterlijk toen ze zei: 'Ik zou je 't liefste in een doosje willen doen.' Een zinnetje dat me later goed te pas kwam toen ik een liedje schreef voor Donald Jones. Hetzelfde regeltje werd onlangs ook nog in een Ster-reclame gebruikt door een verzekeringsmaatschappij. Eigenlijk komen de auteursrechten aan mijn moeder toe.

Als een dikke spinnende moederpoes bewaakte ze mij dag en nacht. Maar een absoluut bijeffect trad op... Ze blies iedereen van het nest af, zoals een moederkat dat doet die ook de kater wegblaast, al is hij de verwekker van het kroost. Mijn vader en mijn broer werden weggeblazen. Ze mochten me niet benaderen. Mijn broer, acht jaar ouder dan ik, moet toch aan de familiedis gezeten hebben, maar ik herinner mij er niets van. Heeft mijn vader me ooit op de knie genomen of een bordje pap gevoerd? 't Enige wat ik me herinner is zijn blik als hij naar me keek. Een verlegen en ietwat schuldige blik. Hij werd weggeblazen.

Maar één ding besepte ik al heel vroeg. Hij was de baas van

de kerk. En de kerk met z'n hoge toren was het middelpunt van het heelal. Elke middag om twaalf uur luidde de koster eigenhandig de torenklok. Dan wisten de arbeiders op de akkers en in de boomgaarden dat het tijd was om thuis te gaan eten.

Ons huis, de pastorie, stond tegenover de kerk. De straat was geplaveid met grote keien waarover de boerenkarren rattelden, altijd enkele dampende verse paardenvijgen achter zich latend. Het was de tijd van paard-en-wagen. Geen auto's, geen radio, geen televisie. Alleen de notabelen hadden een krant. De koster, die ook doodbidder was, kwam zeggen wie er dood was. Meer hoefde je niet te weten.

Een predikant had in die tijd een jaarwedde van iets meer dan duizend gulden.

Er bestaat een foto van mijn ouders, deftig gezeten op tuinstoelen, met achter hen de tuinman en de meid. Hoe je van duizend gulden per jaar een tuinman en een meid kon houden, is mij nog altijd een raadsel. Het doet me denken aan een verhaal van Gogol over een heel arm echtpaar. Ze waren zo arm, dat de meid hun twee magere karbonaadjes opdiende. Daarbij denk je toch: hoe arm moet die meid dan geweest zijn? Waarschijnlijk zal Karel van het Reve zeggen dat het niet Gogol was maar Gontsjarov. Of zo.

Geen riolering, geen waterleiding, geen gas, geen elektra. 'En toch,' zo zei een oude jeugdvriend tegen me, 'wat waren we gelukkig! Denk eens in, er was nog geen milieu! Geen kleine of grote criminaliteit, geen vandalisme.'

Voor Conny Stuart schreef ik eens een antinostalgisch liedje: 'Goddank, er komt weer schaarste', met de regels:

*Geef me de walmende olielamp weer
en de smeulende turf en de schurf, o Heer!
Geef me de eerlijke kraamvrouwenkoorts
enzovoorts, enzovoorts, enzovoorts,*

*Geef me de ontbering
en de vliegende tering
en de Bijbel als enig tijdpassering.*

Want zo was het ook nog 's een keer.

Door de week werkte mijn vader in de tuin, ging op ziekenbezoek en maakte zijn preek.

Op zondagmorgen zat hij aan het ontbijt en at een krentenboterham.

‘Lopen ze al?’ vroeg hij dan.

Mijn moeder keek uit het raam.

Over de kerkpaden kwamen de boeren met hun ronde hoeden en de boerinnen met hun witkanten kappen, hun zwart lustre schorten, hun bloedkoralen en gouden stukken, hun omslagdoeken met zwarte franje, hun kerkboeken met gouden slot, hun eau-de-colognezakdoeken, hun zwarte kousen, hun zorgelijkheid en plechtigheid en hun Zeeuwse argwaan tegen alles wat niet witte kappen en zwarte schorten droeg.

‘Ze lopen als kiekebossen,’ zei m’n moeder.

Mijn vader was gejaagd, omdat hij moest preken, en hij trok steunend zijn laarzen aan terwijl hij happen van zijn krentenbrood nam.

‘Kom kom,’ zei mijn moeder, ‘t zal wel gaan, je schudt het immers uit je mouw.’

Ze zei het werktuiglijk. Ze heeft het vijftig jaar lang iedere zondagmorgen gezegd, en vijftig jaar lang, iedere zondagmorgen, was hij toch weer zenuwachtig om die preek.

‘Lopen ze nog?’ vroeg hij, tussen twee happen van zijn krentenboterham in.

Mijn moeder keek naar buiten. ‘Ja, ze lopen nog,’ zei ze, ‘je krijgt een volle kerk.’

De koster kwam het koffertje halen met de toga en de bef, die mijn vader straks zou aantrekken in de consistoriekamer.

Mijn vader schoof het laatste stuk krentenbrood in zijn

mond en ging haastig weg. Daar liep hij dan met zijn hoge hoed, zijn zwarte handschoenen, zijn geklede jas.

Zeven minuten later stond hij op de kansel en sprak de vrome kudde toe. Hier was hij niet weg te blazen.

Ik herinner mij zijn handen waarmee hij de preekstoelrand omklemde. Ze leken precies op de mijne.

Al heb ik hem te weinig gekend en maar sporadisch ontmoet, ik heb z'n handen geërfd.

Uitgewist

Mijn broer werd geboren in 1903, tussen twee gestorven zusjes in. Toen het derde zusje, dat was ik, in de wieg lag was hij niet blij en niet dankbaar, zoals hij had horen te zijn. Geen wonder. Alle aandacht van mijn moeder ging naar dat kostbare kleinnood in die wieg en voor hem bleef er bitter weinig over.

Op een dag kwam hij thuis van een bezoek aan boer De Groene en zei: 'Ik kom zusje halen.'

'Zusje halen?'

'Ja, ik heb haar geruild voor een kalf.'

Terwijl hij het zei, besepte hij dat het onzin was, maar hij bleef dapper volhouden en wou naar de wieg. Boer De Groene had het zo ernstig gemeend, het was zo'n eerlijk bod en zo'n goede ruil. Mijn moeder barstte in lachen uit. Die lach beledigde hem. Sindsdien is het tussen mijn broer en mij nooit meer goed gekomen. Ik ben ervan overtuigd dat hij me stiekem hard kneep toen ik in de wieg lag en dat hij bad tot Onze Lieve Heer, Hem smekend om ook dit nieuwe kreng in de hemel op te nemen.

Hij besloot mij zo veel mogelijk te vergeten. Later, toen ik wat groter was, deed ik hetzelfde. Ik vergat hem, ik wiste hem uit. En ook nu komt hij nauwelijks voor in mijn herinnering. Zat hij ooit aan het ontbijt met ons? Waar sliep hij in dat grote huis, in welke kamer? Samen spelen was er natuurlijk niet bij. Hij was acht jaar ouder dan ik, had veel vriendjes en speelde altijd buiten.

Een enkele keer nam hij me mee om de kerktoren te beklimmen. Dan was er even een werkelijke verwantschap en kame-

raadschap tussen ons, als we daarboven op de trans neerkeken op het dorp. Voor de rest negeerden we elkaar of hij pestte me. Toen ik pianoles kreeg en snelle vorderingen maakte op het klavier, was mijn moeder zeer trots, vooral ook omdat ik er mooi bij kon zingen. Ik moest dan ook altijd iets ten gehore brengen als er visite was.

Op een avond zaten alle notabelen van het dorp bij ons in de salon en dronken een glaasje malaga, zoals altijd. Mijn broer was erbij en die herinnering kan ik niet uitwissen, want hij was het die stiekem van tevoren de pianokruk had losgeschroefd zodat iemand die erop zat er alras doorheen zou zakken.

‘Zusje wil wel iets voor ons spelen en zingen,’ verklaarde mijn moeder. ‘Ze zingt zo prachtig de “Lorelei”.’

Ik had inderdaad de ‘Lorelei’ ingestudeerd, het overbekende lied van Heine:

*Ich weiss nicht was soll es bedeuten
daß Ich so traurig bin.*

Mijn pianoleraar had het voor mij vertaald, want mijn Duits was nog niet ontwikkeld.

Ik ging achter de piano zitten en zong:

*Ik weet niet wat het zal beduiden
dat ik zo treurig bin
een sprookje uit oeroude tijden
dat komt mij niet uit de zin*

en op dat moment viel ik met pianokruk en al om.

Mijn broer lachte bulderend, alle gasten lachten mee en m’n moeder zei: ‘Ach, schatje, heb je je bezeerd?’ Maar lachte toen zelf ook. En dat terwijl ik zo roerend en gevoelvol had gezongen. Het was een diepe vernedering.

Een andere keer gooide hij me in het Kanaal van Zuid-Be-

veland. Het was diep. Ik kon niet zwemmen. Hij stond aan de kant te kijken. Wonderlijkerwijze wist ik proestend en spartelend op z'n hondjes de wal te bereiken en hij prees me. 'Zie je, dat is de goeie manier om zwemmen te leren,' zei hij.

Ik ben altijd een beetje bang voor hem gebleven, maar ik zag ook met eerbied tegen hem op als hij roekeloze streken uithaalde en mijn ouders weer eens gewaarschuwd werden omdat hun zoontje zo'n bengel was, zo'n rekel, zo'n raddraai-er.

Hij ging elke dag met de trein naar Goes, naar de hbs. In de rijdende trein klom hij dan uit het coupéraam, klauterde over de trein heen en kwam door het andere coupéraam weer binnen. Mijn ouders hoorden dat achteraf en waren tegelijkertijd verontwaardigd en trots. Die jongen toch, die aap van een jongen! Roekeloos bleef hij.

Toen we het bericht kregen dat hij met z'n motor een ongeluk had gekregen op de Moerdijkbrug, gingen mijn moeder en ik naar het ziekenhuis in Dordrecht. Daar lag hij en zag eruit als de klassieke cartoon in *Punch*, totaal verpakt in zwachtels. Hij was wel bij bewustzijn maar was dof en vaag vanwege de verdovende middelen.

'Heb je pijn, jongen?' vroeg m'n moeder.

'Nee,' fluisterde hij.

'O, dan zal het nog wel komen,' zei ze.

Ze besepte onmiddellijk dat dit niet een bemoedigend woord was en ondanks de nare situatie begonnen wij allebei te giechelen, m'n moeder en ik. Die zin is altijd in onze familie gebleven. 'Heb je pijn? O nee? Nou, dan zal 't nog wel komen.'

Gelukkig was mijn broer te suf om het te horen. Hij herstelde en kocht een nog veel snellere motor, werd notaris in Den Haag, lid van Sociëteit De Witte, trouwde driemaal, had onnoemelijk veel vrienden en was zeer geliefd.

Soms ontmoet ik nog mensen die hem gekend hebben.

'Wat een leuke broer had je,' zeggen ze dan.

‘Ja,’ zeg ik dan.

‘Daar zul je wel verschrikkelijk veel mooie herinneringen aan hebben!’

‘Ja,’ zeg ik dan maar weer. Ik denk aan het kalf, aan de Lorelei en aan het Kanaal van Zuid-Beveland. Verder is alles uitgewist. ‘De toren!’ roep ik. ‘We gingen vaak samen de toren beklimmen. En dan stonden we helemaal boven op de trans en zagen de huisjes van het dorp heel klein. O ja, dat weet ik nog heel goed. Enig was dat!’